

Professor?

Waar Martin Heideggers plaats in de geschiedenis van de filosofie nogal omstreden is, geldt dit niet voor een andere Heidegger: Johannes Henricus Heidegger, die in 1698 de *Opera omnia* van Johannes Ludovicus Fabricius uitgaf. In het levensverhaal, dat hij daaraan toevoegde, beschrijft hij hoe Fabricius in 1670 hevig verontwaardigd reageerde op het verschijnen van Spinoza's *Tractatus theologico-politicus*. Dit was waarlijk het toppunt van ontoelaatbare bandeloosheid en blasfemie. In een brief, waaruit Heidegger citeert, had de in Heidelberg gevestigde theoloog hem laten weten: "Die opvattingen strekken tot niets anders dan de ondergang van zowel de Kerk als de Staat, die door de verbrijzeling van de religie eveneens gevaarlijk ontredderd wordt. De Hollandse overheid schijnt een andere mening te zijn toegedaan. Ik meen echter dat de import van dergelijke geschriften in Germania en de verspreiding ervan onder de intellectuelen, hoogst

verderfelijk is. Ik ben zelfs de opvatting toegedaan dat ze beter onderdrukt dan weerlegd kunnen worden.” Hij dacht dat niemand het boek met een onverstoord gemoed zou kunnen lezen en dat, als zulks werd toegestaan, de besmetting onherroepelijk om zich heen zou grijpen.

Fabricius was toentertijd hoogleraar aan de Heidelbergse academie, recentelijk opgericht door de keurvorst van de Palts, Karl Ludwig. Deze Karl Ludwig was niet zo bekrompen van oordeel als zijn dienaar. Wij weten dit onder meer uit de *Chevreana* (1700). De auteur daarvan, Chevreau, vertelt dat de keurvorst reeds in 1663 geïnteresseerd was geraakt in Spinoza, diens publikatie over de *Beginnelsen der Wijsbegeerte van Descartes* aanschafte, las en daarover met zijn bibliothecaris en andere hovelingen discussieerde. Op grond van de daarin getoonde deskundigheid wilde hij de auteur overhalen om naar Heidelberg te komen en hoogleraar in de filosofie te worden aan zijn jonge academie. Daartoe gaf hij Fabricius, uitgerekend Fabricius, de opdracht om Spinoza uit te nodigen voor een professoraat in Heidelberg.

Fabricius moet er wel mee in zijn maag hebben gezeten, maar - zo gaat het verhaal van Heidegger - als trouw dienaar van de koning kon hij natuurlijk niet weigeren om diens verzoek in te willigen. Zijn geweten het zwijgen opleggend schreef hij dus, begin 1673, een nette brief, die we in de van Spinoza overgeleverde correspondentie terugvinden. Hij gaf hoog op van de kwaliteiten van de vorst die hem het ordinariaat aanbood. “Nergens zult u een vorst aantreffen die voortreffelijke genieën waaronder hij u ook rekent, meer begunstigt.” Toch kan hij niet nalaten een addertje onder het

gras te verstoppen: "Gij zult de ruimste vrijheid van wetenschapsbeoefening (*philosophandi libertatem*) genieten; de vorst vertrouwt er evenwel op dat gij die niet zult misbruiken om de van staatswege gevestigde godsdienst te verstoren."

Men kan zich voorstellen dat Spinoza raar heeft opgekeken van de post uit Heidelberg. Hij, de verbannen jood, door de publieke opinie veroordeeld, op een vorstelijke kathedra in een officiële universiteit? Dat was nou wel het laatste waaraan hij zou kunnen hebben gedacht. Hij had heel andere dromen, andere ambities, andere zorgen. Hij had beslist niet veel tijd nodig om tot de conclusie te komen dat hij voor de eer zou moeten bedanken. Zijn eerste prioriteit was steeds geweest: het onderzoeken der werkelijkheid en formuleren harer wetmatigheden. Dit zou hij wel kunnen vergeten als hij zich zou moeten voegen in het systeem van academische verplichtingen en ceremonies. En dan die slinks geformuleerde voorwaarde! Voorzichtig antwoordde hij Fabricius: "Ik weet niet binnen welke grenzen de vrijheid van wetenschapsbeoefening besloten moet zijn, om de indruk te voorkomen dat ik de van staatswege gevestigde religie wil verstoren. Scheuringen ontstaan immers niet zozeer uit vurige godsdienstijver als wel uit het wisselende menselijke gemoed en de neiging tot tegenspraak, waardoor men gewoon is om alles, ook als het correct geformuleerd is, te verdraaien en te veroordelen."

Nee, met geen stok, en zeker niet met een vorstelijk salaris, was Spinoza te bewegen om de rust van zijn Haagse verblijf in te ruilen voor de zeker te verwachten onrust en gevaren in een publieke functie. Deze kelk liet hij liever aan zich voorbij

gaan, temeer waar Leidse vrienden hem ook nog de nodige inlichtingen wisten te verschaffen over de bedoelingen, die de hun niet onbekende oudstudent Fabricius moest hebben met de door hem gestelde voorwaarde. Fabricius kon tevreden zijn: Spinoza zou niet naar Heidelberg komen. De leerstoel liet hij liever over aan andere figuren die zich wel zouden kunnen plooiën naar de eisen van de heersende ideologie: in de negentiende eeuw zou Hegel en in de twintigste eeuw zou Martin Heidegger die stoel gaan bezetten, denkers die beiden ten koste van de waarheidsliefde pacteerden met de politieke macht.

Aanvulling

Dit stukje, 'PROFESSOR?', heb ik juist met genoegen herlezen. Het roept de vraag op wat in onze tijd de RELIGIO PATRIAE is, die zo veel voorschrijft en zo veel tegenhoudt. Welke stromingen, welke modes, welke mores, welke liefhebberijen zouden een professoraat van Spinoza thans verhinderen? Sommige leden van een daartoe ingestelde benoemingscommissie zouden opperen dat de man artikel 1 van de grondwet zou schenden omdat hij van mening is dat de staat niet alleen absolute zeggenschap heeft over alle godsdienstuitingen, maar ook de plicht heeft in te grijpen als die het publieke leven NAAR ZIJN OORDEEL teveel in beslag nemen ten koste van de vrijheid van andersdenkenden. Naar men verneemt zou de kandidaat een voorstel tot verandering van dat artikel hebben uitgewerkt. Het zou volgens hem moeten luiden: "Er is in Nederland geen vrijheid van zichtbare godsdienstuoefening TENZIJ binnen de grenzen der wet en overeenkomstig de richtlijnen der wet". Andere leden van de benoemingscommissie zouden bezwaar aantekenen op grond van zijn vermeend fascistische uitspraken. Heeft hij zijn trouwe volgelingen niet geïndoctrineerd met nationalistische ideeën? Sommigen zeggen dat hij zelfs een aanhanger is van een vorm van nationaal-socialisme op democratische grondslag. Die 'democratische grondslag' zou er maar aangeplakt zijn om die verderfelijke gedachten ingang te doen vinden. In ieder geval is hij een tegenstander van deelname aan internationale organisaties ten koste van het nationale welzijn en wil hij dit laatste een wat al te sterke socialistische inslag geven. Weer andere commissieleden zijn bezorgd dat hij ons

hele democratische bestel zal gaan opblazen ten gunste van een vorm van directe democratie. Dat zal het einde wezen van ons aller bestaan en leiden tot revolutie. De vergadering over zijn eventuele benoeming aan de universiteit van Amsterdam, zijn geboortestad, duurde tot diep in de nacht. Alle leden hadden bedenkingen, maar die waren wel altijd onderling sterk verschillend. Men kwam er niet uit. Ten slotte greep Den Haag in. Alles jullie hem niet willen hebben, benoemen wij hem wel hier op een dependance van de Leidse universiteit. Wij geven hem dan de leeropdracht "Filosofie van de vrede". Dat past goed bij onze faam als vestigingsstad van het Vredespaleis en van organisaties die de wereldvrede bevorderen, zoals tribunalen. Daar kunnen wij goede sier mee maken. Maar Den Haag had buiten de waard gerekend. Leiden is verantwoordelijk voor wat in haar bijgebouwen geschiedt. En Leiden protesteert tegen die leeropdracht, omdat die een aanfluiting is van het wetenschappelijke wereldbeeld van Spinoza, die in zijn Leidse en Haagse tijd zwaar had benadrukt en scherp had uitgewerkt dat de wilde en woeste en nimmer politiek overwinbare natuurlijke toestand er een van oorlog is in plaats van vrede. Alle mensen, alle particuliere partijen, alle staten zijn eigenlijk permanent in oorlog met elkaar om het eigen voordeel te optimaliseren. Tijdperken van vrede zijn hoge uitzonderingen. Ondanks dat Den Haag een Rotterdamse hoogleraar tegen eervolle vergoedingen voor zijn karretje had gespannen, ging het plan niet door. Het slot van het liedje is dat Spinoza nergens een plekje toegewezen kreeg op een universiteit of instituut. Hij betreurde het niet. Hij had er immers niet naar gesolliciteerd. Academies of wetenschappelijke instituten zijn volgens hem immers (TP 8/40) NON AD INGENIA COLEND[SED] AD EADEM COERCENDA (niet om talenten te ontwikkelen maar om begaafde mensen te fnuiken of te onderdrukken). En dat zie je voor je ogen ook volop gebeuren: filosofen die alleen maar prullen produceren. Universiteiten hebben zo hun eigen pseudowetenschappelijke cultus of wetenschappelijke religie, die niet onderdoet voor het soort religie dat in kerken en moskeeën wordt gepleegd (inteelt en onverdraagzaamheid).

Wim Klever

Colofon

Professor? Verscheen in: Wim Klever, *Zicht op Spinoza. Twintig tijdschetsen*, Heuff/Thesis, Amsterdam, 1994, p. 52 – 55

Op 22 maart 2010 met aanvulling gepubliceerd op internet

http://www.benedictusdespinoza.nl/lit/Klever_Redux_Professor.pdf